

I. Panoràmica de 91 anys de Catalunya

NARCÍS COMADIRA. Senyor Foix, us he de confessar que em costa una mica iniciar aquesta conversa en la qual penso callar més que no parlar. Em sembla que sou vós qui teniu coses a dir i no pas jo. M'agradaria obligar-vos a fer una mica de memòria..., que em parléssiu de la vostra infantesa, de com era el Sarrià de llavors... M'agradaria de seguir, amb vós, una mica el fil de la història que hem viscut. D'una manera relaxada. Jo no sóc un periodista i no vull pas fer-vos una entrevista.

J. V. FOIX. Durant la meva infantesa, Sarrià estava efectivament separat de Barcelona per camps, vinyes, horts i jardins particulars. S'hi venia amb tren de foc, o amb tartana o a peu. Abans es caminava molt més. En acabar el batxillerat jo anava a la Universitat a peu, igual que els meus companys. Però parlant del nivell de consciència de la gent, recordo que als meus vuit anys jo estava informat de les conseqüències de la guerra de Cuba i de la pèrdua de les colònies, si més no en la mesura en què n'informaven els periòdics. Recordo també que als paquets de xocolata sortien aquells cromos amb litografies de la guerra de Cuba. Va venir el 1900, quan jo tenia

7 anys, i va haver-hi un moviment universal d'entusiasme. Totes les capitals del món organitzaven actes de diverses menes, i, sobretot, es feien profecies sobre les coses que s'esdevindrien amb el canvi de segle, exactament com passa ara. N'hi havia de pessimistes i d'optimistes, de bones i de dolentes. Un dia, dos capellans parlaven amb el meu pare, davant meu, dels actes que s'organitzaven per tal de commemorar el canvi de segle. No vaig sentir el que un va preguntar a l'altre, però la qüestió és que va respondre: "A mi em sembla que trauran el celibat"... Tot això perquè vegeu si les coses vénen de lluny i duren temps. Ja l'any 1900 els capellans aspiraven a casar-se.

NARCÍS COMADIRA. I em sembla que encara en tenen per temps.

J. V. FOIX. No, si ja es casen!

NARCÍS COMADIRA. Però d'una manera una mica fraudulenta.

J. V. FOIX. Però els ho admeten. Bé, doncs, arran del canvi de segle, a Sarrià van posar brandons als caps de balcó, etc. Ve l'any 1906, que per a mi va tenir una gran importància perquè va celebrar-s'hi el

© Pilar Aymerich

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Se'n va parlar molt, i jo vaig poder-ho constatar als periòdics, perquè ja els llegia des de ben petit. S'hi van veure coses ben curioses, com ara els filòlegs estrangers donant consells experts sobre l'estructuració que calia donar a la llengua catalana. De tots els textos recollits a les actes d'aquest Primer Congrés Internacional, l'únic de totalment vàlid continua essent el de Pompeu Fabra. La comunicació que va llegir al Congrés presentava un català que guanyava de bon tros al de Joan Maragall. La prosa de Maragall utilitzava un català diferent.

NARCÍS COMADIRA. I el vers també. És clar que això era general, llavors. Fabra era un filòleg i Maragall no. Ara sembla que, en segons quins aspectes, tornem a ser com en temps de Maragall. Potser caldria tornar a plantejar-s'ho, almenys això sembla que és el que volien fer amb el Segon Congrés.

J. V. FOIX. Recentment, jo vaig estar d'acord amb els qui s'oposaven a l'organització del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana i així ho vaig comunicar. Això no vol dir que no pensi que calguin algunes rectificacions o modificacions a la llengua catalana per tal de facilitar-ne l'escriptura. La gent no aprèn el català de vegades perquè hi troba dificultats d'ortografia. Hi hauria d'haver una rectificació ortogràfica, que segurament en Pompeu Fabra ja hauria assajat si n'hagués tingut l'oportunitat. Mireu si sempre he tingut cura de la llengua que utilitzo que, ja quan anava a col·legi —que aleshores en deïem *estudi*, perquè els nois anàvem a estudi i les noies a costura—, vaig comprar conjuntament amb el pintor Josep Obiols —el pare de "Raimon" Obiols— i dos altres companys una guardiola, on dipositàvem dos cèntims per cada mot que deïem mal dit en català. Les monedes de dos cèntims tenien el mateix valor i la mateixa mida de les monedes petites de deu pessetes que han sortit ara.

NARCÍS COMADIRA. Tot torna...!

J. V. FOIX. Aleshores va venir el moviment de la Solidaritat Catalana, quan jo tenia tretze anys. Con ja sabeu, Solidaritat Catalana abastava tots els partits catalans, des dels carlins fins als republicans. No crec que a Barcelona s'hagin tornat a veure manifestacions polítiques tan imponents com les de l'època de la Solidaritat. Arrossegava gent gran i molta jove. Recordo haver anat pel carrer Major de Gràcia, tot portant una bandera amb altres nois, amb el fi d'adherir-nos a la manifestació de la Solidaritat Catalana. Després hi va haver la desfeta de la Solidaritat, que era ja previsible per les dificultats de mantenir la unió dels carlins amb els republicans en un país on hem tingut segles de guerra entre carlins i republicans. Va venir la revolta popular contra la guerra del Marroc, on es produïen desfetes seguides i enviaven continuament tropes noves.

NARCÍS COMADIRA. Això va ser la Setmana Tràgica, de l'any 1909.

J. V. FOIX. La Setmana Tràgica amb la gran crema de convents i algun monestir. Era tanta la separació que hi havia aleshores entre Sarrià i Barcelona, que no es va cremar cap convent de Sarrià. Els revolucionaris van cremar fins al límit de Sarrià. De la frontera de Sarrià —que cau cap allà la Diagonal— en amunt no va passar absolutament res. Nosaltres vam prosseguir el nostre catalanisme juvenil tot introduint la sardana en aquest barri. I dic introduint, perquè no hi era coneguda. La sardana no és pas una tradició secular a Barcelona, és durant aquest segle que es va anar propagant de mica en mica con a manifestació catalanista més que com a dansa.

NARCÍS COMADIRA. Això mateix va reproduir-se després de la guerra civil. Quan jo era petit, anar a ballar sardanes tenia un sentit una mica reivindicatiu. A Girona, recordo que els escoltes apreníem i anàvem a ballar sardanes. Era una manera de "fer país"...

J. V. FOIX. L'any 1917 va ser completament catastròfic. També va ser l'any de la fundació de *La Revista* per López Picó i Joaquim Folguera. Era *quan m'ataven pels carrers*.

NARCÍS COMADIRA. I va ser l'any de la mort de Prat de la Riba. Aquest fet va canviar moltes coses, no?

J. V. FOIX. Va canviar-ho tot molt! De la presidència de Prat de la Riba a la de Puig i Cadafalch hi havia una diferència total, en tots els ordres. Ja aneu ben documentat. Es va crear un estat d'esperit revolucionari popular que no tenia res a veure amb el catalanisme. Existien grups catalanistes radicals que feien separatisme i publicaven revistes com *La Tralla*, *Fora Grillons* i altres títols que no recordo. Per cert, d'aquesta revista *Fora Grillons*, que jo havia tingut a les mans de molt jove perquè me l'havia donada un fadrí de casa, no n'he pogut retrobar mai més cap exemplar, ni a les llibreries de vell. Defensaven que, talment com Cuba s'havia alliberat d'Espanya, Catalunya havia de seguir aquest camí mateix. Ara també hi ha grups que pensen així, però aleshores els termes eren més francs: s'era catalanista i separatista. Aquesta revista tenia un nombre limitat de lectors. Primer havia de sortir cada quinze dies, després cada més i al capdavall va convertir-se en trimestral perquè la gent no responia, no la comprava. Jo vaig intervenir a *La Revista* con a secretari de Redacció: n'ordenava l'original, elaborava una informació bastant vasta de les revistes estrangeres per donar a conèixer les tendències artístiques dels altres països, etc. L'any 1922 va produir-se el moviment d'Acció Catalana, provocat per la joventut nacionalista de la Lliga...

NARCÍS COMADIRA. Hi figurava com a capdavanter en Bofill i Mates, *Guerau de Llost...*

J. V. FOIX. No, és curiós. Acció Catalana va tenir un començament doble. Va sorgir primerament un grup, al qual jo pertanyia, amb el nom d'Acció Catalana. La joventut nacionalista de la Lliga va agafar de seguida aquest nom d'Acció Catalana i van rectificar les bases de l'Acció Catalana inicial, la nostra, que defensava un tipus d'organització a la qual poguessin pertànyer els catalans, fossin del partit que fossin. A l'Acció Catalana inicial, hi podia pertànyer tant un carlí com un republicà, però havien d'acceptar uns principis bàsics molt radicals: parlar i escriure en català, fer la seva propaganda comercial i industrial a l'interior de Catalunya en català, ser subscrit a un diari català, portar els fills a una escola catalana i, si no n'hi havia, reunir-se uns quants pares i formar-ne una. Però, immediatament, els de la Lliga ho van convertir en un grup polític. Hi va entrar en Martí Esteve, que era amic meu, i d'altres provinents de la Lliga i de la redacció de *La Revista*. Així doncs, Acció Catalana esdevé un grup polític...

NARCÍS COMADIRA. ¿És en aquest moment quan hi intervé Bofill i Mates?

J. V. FOIX. En Bofill i Mates i en Nicolau d'Olwer.

NARCÍS COMADIRA. I en Carner, què va fer? Ja era fora?

J. V. FOIX. En Carner volava per damunt de tot. Directament, mai no va intervenir-hi. Acció Catalana va aconseguir comprar un diari que sortia al vespre i que es deia *La Publicidad* i era republicà. El converteixen en *La Publicidad*, escrit en català. Hi van col·laborar els millors escriptors de l'època, no passava com a l'*Avui* actual. Va anar progressant, va assolir una certa importància política, eren escoltats fins i tot per la Lliga i van arribar a encomanar un cert radicalisme a l'interior de la Lliga i de *La Veu de Catalunya*. Una mica abans, els anys dinou o vint, vam publicar amb Josep Carbonell i Gener a Sitges *El Monitor de les Arts, de les Lletres i de la Política*.

NARCÍS COMADIRA. Es publicava a Sitges?

J. V. FOIX. Sí, per raons de censura. Eren èpoques de censura. A cada revolta popular que hi havia, o a cada crida a la vaga general, s'imposava la censura. És a dir, que jo he passat 50 anys sota censura. *El Monitor de les Arts, de les Lletres i de la Política* era una mena de diari que aquí no estaven acostumats a veure. En política defensava un nacionalisme integral, però, a la vegada, amb un fons federalista, per donar-li un nom. Crèiem que la qüestió de Catalunya havia de resoldre's amb una nova organització peninsular. Fins al punt que vam arribar a projectar un número —les proves del qual tinc aquí i que no es va acabar de publicar— completament en portuguès i en català. Ara no queda cap portuguès hispanista, els portuguesos no en volen saber res, d'Espanya, però aleshores hi havia aquesta mena de moviment de confraternització. Ara sembla que tenen una gran aversió a tot allò espanyol. Al *Monitor*, també hi

fèiem un resum en francès i en anglès per tal que la premsa d'altres països poguessin extractar-ne el que volguessin. Jo havia deixat de col·laborar a *La Revista* i vam llançar al carrer una altra publicació que es deia *L'Amic de les Arts*. Primer tenia un to una mica *sitgetà*, però després ja va començar a publicar articles sobre l'art d'avantguarda fins a l'últim número, que vam consagrar a en Dalí —em feu fer molt esforç de memòria per recordar-lo—. L'any 1915 vaig presentar amb un text meu la primera exposició de Joan Miró a Barcelona, a la Portaferriça. L'any 1925 va venir en Dalí a exposar a Barcelona i també el vaig presentar. Dalí ha estat equivocadament interpretat, perquè si ara estigués aquí amb nosaltres parlaria com nosaltres, sense cap fatxenderia. Es posaria a parlar de Velázquez o del que fos amb una gran normalitat i sense cap estridència o afectació.

NARCÍS COMADIRA. ¿Voleu dir que només fa comèdia quan té el públic necessari? Jo no me'l sé imaginar de cap altra manera.

J. V. FOIX. Un dia va ser aquí. Seia en aquesta cadira. Em va venir a ensenyar els dibuixos i les pintures que feia. Quan va fer la primera exposició a Barcelona, l'any 1925, al passeig de Gràcia...

NARCÍS COMADIRA. ... a Can Dalmau.

J. V. FOIX. Exacte, a Can Dalmau, que s'havia traslladat de la Portaferriça al passeig de Gràcia. Em va demanar que li fes una presentació, la qual ha quedar recollida en algun dels meus llibres. Jo em vaig interessar molt pels moviments d'avantguarda. D'acord amb en Salvat-Papasseit, que regentava, com sabeu, una petita llibreria, El Faiança Català, en viàvem a buscar revistes estrangeres i estàvem més informats que no pas ara. Ara m'és més difícil trobar publicacions sobre les avantguardes a la Llibreria Francesa que abans, que ho teníem tot i acceptàvem totes les tendències.

NARCÍS COMADIRA. Ara no sé si n'hi ha, de revistes d'avantguarda. Ara, això de l'avantguarda és molt equivòc.

J. V. FOIX. Jo vaig escriure una vegada que cada moviment té la seva avantguarda. Els reaccionaris també tenen una avantguarda reaccionària. Actualment, d'una pintura, d'una escultura o d'una poesia una mica singular ja en diuen avantguarda. Formalment ho pot semblar, però interiorment no ho és. La primera exposició de Dalí a Barcelona va anar bé, va marxar a Madrid i posteriorment a París. Abans havia passat per Cadaqués, on el seu pare tenia una casa que encara pertany a la família. Allà, hi teníem algunes converses de tant en tant. A París va ingressar de ple al grup d'en Breton.

NARCÍS COMADIRA. ¿Era en aquesta casa de Cadaqués on va passar una temporada García Lorca? ¿El va conèixer?

J. V. FOIX. En García Lorca va conèixer Dalí a la Residència d'Estudiants de Madrid i aquest el va in-

uitar a venir a Cadaqués. Aleshores va esdevenir aquell doble joc que mai no s'ha aclarit sobre si l'un estava enamorat de l'altre. García Lorca era un home molt *charmant* i molt simpàtic. Per exemple, sabia música, i jo el vaig veure durant una reunió familiar a Sitges posar-se al piano i donar a conèixer melodies del segle XVI castellà o bé música pre-flamenca, o cançons populars catalanes, que les cantava totes senceres.

NARCÍS COMADIRA. Aquestes cançons de les quals nosaltres només sabem un parell d'estrofes...

J. V. FOIX. Era un cas molt interessant...

NARCÍS COMADIRA. I la República, ¿va significar de debò un renaixement o tot plegat els de la meua generació ho tenim una mica mitificat?

J. V. FOIX. Dos anys i prou. Però el català té un tarannà que fa que sempre se'n surti com pot. Entre els catalanistes i la CNT hi havia una divergència absoluta. Del 1936 en amunt, va ser una veritable desfeta perquè la gent conservadora, per catalanista que fos, es va passar a Franco. Va haver-hi un moviment franquista fort, de manera que aquí calia anar amb compte tant de parlar a favor de Franco com a favor de la República.

NARCÍS COMADIRA. I suposo que tots els catòlics, encara que no fossin directament franquistes, devien estar d'acord amb el moviment de tornar a l'ordre.

J. V. FOIX. Del 36 al 39, els crims a totes dues zones van ser idèntics. Això, molta gent ho oblidava. Proporcionalment a la població, va haver-hi més assassinats a Palma de Mallorca que a Barcelona. Era impressionant. La guerra civil és una cosa que ens avergonyeix.

NARCÍS COMADIRA. Jo no vaig viure la guerra, però sí que vaig viure la postguerra. En una ciutat petita com Girona. Tinc records molt desagradables de la postguerra: les desfildes militars, el catolicisme imposat, el racionament de menjar i de llum. Tinc records molt tristos de la postguerra i em resulta perfectament comprensible que els records de la guerra encara siguin pitjors.

J. V. FOIX. La meua tasca que em sembla més important, fora de l'obra literària, va ser la direcció literària de *La Publicitat*, que vaig mantenir des de 1922 fins a 1936. Vaig fer durant molts anys una secció diària que es deia *Itineraris*. No eren pensaments personals com escrivia Eugeni d'Ors sota la signatura de Xènius, sinó que més aviat divulgava allò que em semblava interessant que conegués el lector català. Jo vaig començar a llegir avantguarda amb un llibre de Marinetti publicat el 1909, els *Manifestos Futuristes*. Vaig seguir els començaments del cubisme —que em va interessar des del primer moment—, després el surrealisme del grup subversiu d'en Breton.

NARCÍS COMADIRA. Tinc el facsímil editat a París de la *Révolution Surréaliste* i és realment molt interessant.

J. V. FOIX. Hi ha un número d'una revista posterior que es deia *La Révolution Surréaliste au Service de la Révolution*, on hi ha uns dibuixos de Dalí que representen uns caps que escupen a la Sagrada Forma. La cosa més radical que he vist; només ho podia dibuixar en Dalí després d'haver estat engatusat pels surrealistes d'una manera abusiva. En el mateix número, Dalí hi publica un conte obscè.

NARCÍS COMADIRA. Així, ja el buscaré...

J. V. FOIX. Us ho explicaré en síntesi. Figura que Dalí va a un prostíbul de Figueres i demana a la mestressa que li porti una nena de deu anys vestida de primera que li porti a una font situada a davant de casa seva, una font que encara existeix. Ell, darrere una finestra —segons el conte—, mirava com aquella meua ensenyava dibuixos pornogràfics a la nena; mentrestant, en Dalí s'hi excitava.

NARCÍS COMADIRA. ¿Era molt fort això, per a aquella època?

J. V. FOIX. Per fer barbaritats, Dalí hauria consentit qualsevol cosa. De la mateixa manera que després es va convertir en monàrquic del rei de Romania... Per a ell tot era putrefacte. Va titllar Àngel Guimerà de putrefacte i d'invertit durant un acte molt desagradable a l'Ateneu Barcelonès.

NARCÍS COMADIRA. ¿Vós hi éreu, en aquell famós acte de l'Ateneu?

J. V. FOIX. Jo no hi era, perquè no m'interessava sentir en Dalí. Ja sabia l'estat d'exaltació en què estava. Va venir de París completament canviat. Va exhibir-se impudicament, tot i que ara intenti amagar tantes coses. Darrerament, a mi em van fer portar-li la Medalla d'Or que li havia concedit la Generalitat. Va venir-me a casa un jovenet en nom del president Pujol per tal que portés la Medalla d'Or a en Dalí. Jo vaig dir que no. Si la Generalitat li concedia una medalla, era la Generalitat qui la hi havia d'anar a portar. L'endemà em telefonen de la Generalitat per saber si m'hi havia repensat. Naturalment, vaig dir que no. Al tercer dia, em ve una altra persona de la Generalitat a demanar-me per favor aquest "servei per Catalunya", per tal de poder haver fet alguna cosa per Dalí i que la seva obra no marxi de Catalunya. M'ho van demanar tan patriòticament, que vaig acceptar. Em van portar a Figueres, al Museu on havia de tenir lloc el lliurament de la medalla, ple d'autoritats civils i militars. Em van posar en un saló d'estil i de tant en tant entrava algú a saludar-me. Al cap d'una estona, un conserge em va avisar que Dalí havia arribat. El vaig trobar assegut a la sala, amb la barretina posada, ajupit. En veure'm, va aixecar-se i em va venir a fer un petó al front, mentre ens filmaven els de la televisió. Vaig tenir un disgust molt fort. Un cop llegit el text oficial de concessió de la medalla, en Dalí va pronunciar unes curtes paraules correctament formulades i va demanar-me que llegís en públic el text que jo havia escrit per a la seva primera exposició a Barcelona, atès que jo

refusava de pronunciar cap mena de discurs. Un cop el vaig haver llegit, ell es va tornar a aixecar de la cadira i em va tornar a fer un petó. Aleshores jo li vaig dir: "Estem fent un acte putrefacte". Segur que ell em va entendre. Poc més tard, algú em va comunicar que Dalí volia parlar amb mi. Quan el vaig trobar, ja era dintre el cotxe a punt de marxar. Em va agafar la mà i me la va estrènyer llargs instants. Jo li vaig dir: "Si no me la deixes anar, ningú no podrà sortir d'aquí." Aleshores em va fer un "adéu, adéu", però amb el to d'un home que està en una situació completament depressiva. Altrament, mai no hauria fet això i mai no m'ho hauria fet a mi. Estava en un estat sentimental. Arrossega la seva malaltia i, en els moments de lucidesa, cau en una profunda depressió. Jo la Gala la vaig conèixer a Cadaqués. Jo residia a l'únic hotelet del Cadaqués pre-turístic. Al costat del meu estatge hi havia una família francesa, un matrimoni amb una filla. Al vespre tocaven sardanes al voltant d'aquell pont que hi ha davant el casino. M'hi vaig trobar en Dalí, el qual em va anunciar que m'anava a presentar una de les dones més belles que havien arribat mai a aquella contrada. Em va presentar la meua veïna francesa, que va resultar ser Gala, acompanyada per Paul Eluard i la seva filla. Vam conversar una estona sobre la sardana, sobre si era d'origen solar com altres danses de la Mediterrània, etc. Al cap de poc temps, Dalí marxava amb la Gala rambla de Cadaqués enllà. Quatre o cinc dies després, Paul Eluard retornava sol amb la nena a París.

NARCÍS COMADIRA. Abans ha sortit de passada el nom d'Eugeni d'Ors...

J. V. FOIX. Jo n'era un lector, com tota la gent d'aquella època. Llegia diàriament el *Glossari*, sempre donava idees noves i en donava d'interessants, encara que de vegades amb una certa cursileria. Aportava noms nous en molts terrenys. Ara bé, no hi vaig tenir mai tracte personal. Només una vegada va voler-me comentar una nota poètica que jo havia publicat i em va escriure, des de la Direcció de Cultura que ocupava en aquells moments, els mots següents: "Aquest és el camí dels astres"...

Jo he tingut molt poca relació directa amb la gent. Sempre he viscut retirat. Només un dia, essent jo a Port de la Selva vaig anar a veure la Rosa Leveroni, que tenia una caseta a Port Lligat. Em va comunicar que Eugeni d'Ors es trobava en aquell moment a la casa veïna d'en Dalí, tot suggerint-me que l'anés a saludar. Jo no hi havia tingut mai tractes personals, i menys aleshores, després d'aquells canvis tan sobtats que ell havia fet. Vaig cridar el meu pescador per tal de retornar a Port de la Selva, però, en passar per davant de can Dalí, baixava per l'escala Eugeni d'Ors acompanyat per Dalí i per Luis Romero, em sembla recordar. Aleshores Dalí va plantar Eugeni d'Ors i va venir corrents cap a mi, fent-me, a crits: "Foix, que el

mestre et vol parlar, que el mestre et vol parlar". Em vaig veure obligat d'anar-lo a saludar. Vam parlar de la seva obra i jo hi vaig fer algunes consideracions i en Dalí es va entestar que dinéssim plegats. Vaig aduir que tenia invitats a Port de la Selva i ens vam acomiadar. Va ser tot el tracte que vaig tenir amb Eugeni d'Ors, quan estava a Vilanova i la Geltrú, quan ja s'havia *recatalanitzat*.

NARCÍS COMADIRA. I Carner, ¿el vau conèixer personalment?

J. V. FOIX. Jo tenia molta admiració per Carner i n'havia publicat un article ja a l'època del *Monitor*. Em va sobtar de molt jovenet el pas que donava la literatura catalana de Verdaguier i Maragall a Carner. Era obrir un camí cap a una mena de neoclassicisme que d'Ors no va acabar de desenrotllar. Amb Carner ens havíem trobat en algunes ocasions i ens havíem saludat, però no hi havia tingut mai relació. Era deu anys més gran que jo i aquests deu anys sempre imposen una diferència de tracte.

NARCÍS COMADIRA. Ors i Carner eren noucentistes de debò. Els qui van venir després, ja eren tota una altra cosa. Vós i Riba, per exemple...

J. V. FOIX. Amb en Riba sí que m'hi havia relacionat molt. Jo anava molts diumenges a casa seva, on se celebraven uns col·loquis bastant interessants. Riba estava molt al corrent de literatura alemanya, va ser el primer a parlar de Hölderlin i de tots els poetes d'aquella generació. Abans que no tingués més intimitat amb en Riba, un dia jo sortia de la impremta Altés amb les proves del meu *KRTU* i ens vam saludar. Ens tractàvem de vós, sempre ens tractàvem de vós, entre nosaltres, els de la mateixa generació: en Folguera...

NARCÍS COMADIRA. ... Amb Josep Obiols també?

J. V. FOIX. No, amb l'Obiols no, perquè havíem anat a estudi junts des dels quatre anys, anàvem plegats a fer excursions diàries a Vallvidrera –sortíem de les sis del matí fins a les vuit–. Doncs li vaig dir a Carles Riba: "Mireu-me si hi ha cap errata damunt les proves." S'ho va mirar i vaig veure que havia ratllat un mot i l'havia substituït per un altre. Pel respecte que em mereixia –malgrat de ser de la meua mateixa edat– no li ho vaig comentar. M'havia tret un mot i l'havia canviar per un altre, al qual jo sempre he estat contrari i que he conservat tanmateix a totes les edicions posteriors per respecte a en Riba. Va substituir en una prosa el mot *graons* per *esglaons*, que és el que posa en Fabra com a primordial al Diccionari. No he gosat mai treure els *esglaons* de Riba, quan a tot arreu jo utilitzo *graons* menys en aquell text, per tal de respectar en Riba. Va ser en aquella època que em va preguntar: "Per què escriu aquesta mena de textos?" Després va canviar, va llegir la meua literatura a fons i en va ser un entusiasta.

NARCÍS COMADIRA. Quan va publicar *KRTU*, ¿us van penjar de seguida l'etiqueta de superrealista?

J. V. FOIX. Els pocs que ho coneixien, sí. És curiós, però la meua influència no era pas dels superrealistes, sinó de Bergson. Mireu si és curiós, d'una derivació del punt de vista filosòfic de Bergson, de la llibertat de l'esperit.

NARCÍS COMADIRA. Antonio Machado també era un gran deixeble de Bergson. Em sembla que fins i tot va assistir a les seves classes de París. Una vegada, ja fa anys, em va dir que vós no éreu superrealista.

J. V. FOIX. Jo tenia un gran amor a la llengua, aquesta és la realitat primordial. Això em feia que m'afanyés a escriure en un català correcte i sobretot que fos com aquell català que s'hauria escrit si no hagués patit la influència del castellà. Havia llegit Marinetti, Breton, Max Jacob —un jueu que va acabar fent d'escolà...

NARCÍS COMADIRA. ¿Però us va proposar directament de fer una literatura d'avantguarda?

J. V. FOIX. No. Era simplement la meua concepció d'interpretació de la realitat des d'un punt de vista subjectiu. Jo em vaig negar a dir-me poeta i em qualificava d'investigador en poesia, tot volent significar que el que jo feia era provar. Em sembla que en un dels meus últims pròlegs dic que detesto les escoles, per a mi tot són gèneres. Es pot escriure com es vulgui, mentre s'escriu dins d'un gènere i es faci bé.

NARCÍS COMADIRA. Vós mateix ho heu demostrat, quan poc temps després del *KRTU* va sortir amb aquells sonets de *Sol i de dol*. I no pas sonets simbolistes o postsymbolistes, que és el que es feia al país, sinó amb sonets més emparentats amb el *dolce stil nuovo* i...

J. V. FOIX. Havia llegit una antologia gruixuda de poetes provençals i després els italians. A mi no m'interessava interessar. No he tirat mai a cap premi literari i no he format part mai de cap jurat. Treballava amb una independència radical.

NARCÍS COMADIRA. Recordo una foto d'època en la qual vós esteu davant d'un avió...

J. V. FOIX. Era l'avió de l'Aeroclub, a la junta del qual pertanyia.

NARCÍS COMADIRA. En un dels vostres sonets feu menció d'un avió que ix del Prat, sempre m'ha fet molta gràcia.

J. V. FOIX. Em feia amb gent jove afeccionats a l'aviació, a l'aviació esportiva, naturalment. Tenien una avioneta que després van canviar per avionetes de més categoria. Feien excursions aèries per Catalunya, perquè la benzina d'aquests aparells no dona per a grans distàncies. A mi em servia per passejar una mica per l'aire, que és un plaer que ara no em donaria. Ara, si em fessin pujar a un avió, m'hi pensaria. Aleshores anàvem amb una avioneta sense cabina, a l'aire lliure, juntament amb el pilot, i encara el sentíeu dir quan sobrevolàveu Montjuïc, per exemple:

"No sé què li passa, ara, a aquest motor"... És tota una època.

NARCÍS COMADIRA. Vós no havíeu pilotat mai?

J. V. FOIX. No n'havia tingut mai la intenció. No era una cosa adequada a la meua activitat física ni a la meua intenció moral.

NARCÍS COMADIRA. Els sonets finals de *Sol i de dol* o bé els poemes de Nadal, ¿s'han d'entendre com dintre d'una tradició occidental cristiana?

J. V. FOIX. Sí, tots nosaltres tenim una formació familiar, generalment catalana i cristiana. Vaig començar a tenir crisis religioses molt aviat. La primera em va venir de joventut quan vaig saber que els fills naixien de la voluntat dels pares. Allò m'ho va trastocar tot, perquè sempre havia sentit a dir "Déu ens ha donat un fill" o bé "Déu no ens ha donat cap fill". Però quan vaig saber que els fills no els donava Déu, sinó que es feien a voluntat, vaig canviar la idea que en tenia. És un problema que m'ha interessat molt i les meves lectures des de fa quinze anys són freqüentment teològiques. Em trobo que provar de parlar d'aquests temes amb un teòleg o amb un capellà d'ara és difícil. Conversant amb un jesuïta, em va confessar que tenia els mateixos dubtes que jo. Ara sí que estic perdut! Els jesuïtes viuen una crisi impressionant. Els caputxins, igual. El pare Llimona nega la virginitat de Maria!

NARCÍS COMADIRA. Però a desgrat de les crisis i dels dubtes, vós us considereu dintre de la tradició cristiana?

J. V. FOIX. Del tema religiós m'estimo més no parlar-ne. De jove, jo portava a unes llibretes una mena de notes quotidianes, o bé transcrivia algun text que m'havia interessat. Doncs les vaig cremar totes el dia que Joaquim Molas em va proposar de publicar-les. No m'agraden les autobiografies. Vaig guardar-me'n un full que he trobat recentment, escrit als 17 anys. Deia: "Ve't aquí que has nascut en un país que no has triat, en una època que no has triat, d'una família que no has triat, parlant una llengua que no has triat, inscrit en una religió que no has triat. Ja tindràs feina!" Són els mateixos dubtes dels 17 anys els que han anat voltant la meua vida. Si em féssiu definir la meua creença, no ho podria fer. Jo no he triat. El meu pare va tenir la invitació d'un cunyat seu per tal d'instal·lar-se a Cuba. Sempre penso que, si hi hagués anat, aquest mateix Foix, jo, seria cubà i vés a saber per quins viaranys hauria seguit.

NARCÍS COMADIRA. És curiós, perquè el meu pare també va tenir la possibilitat de residir a Pamplona. Jo sempre he pensat que, en aquest cas, vés a saber si hauria escrit versos, si seria de l'ETA... o bé de l'Opus.

J. V. FOIX. Hi ha el cas de Sòcrates. Ell era un poeta universal, però deia: "He nascut a Grècia i em dec als grecs."